

ПРОБЛЕМИ ПОБУДОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТРАБАНДИ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

PROBLEMS OF CONSTRUCTION AND USE OF CRIMINALISTIC CHARACTERISTICS OF WEAPONS AND AMMUNITION

Мартиненко К.В., студентка III курсу

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем побудови та використання криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. Проведено аналіз сучасних наукових концепцій і підходів до формування та застосування криміналістичної характеристики цього виду кримінального правопорушення з метою пошуку шляхів оптимізації процесу досудового розслідування. Досліджується зміст і структура криміналістичної характеристики розглядуваної категорії кримінальних правопорушень у вигляді інформаційної моделі (описової та графічної), визначений її елементний склад і здійснений аналіз її структурних елементів. Проаналізовані способи цього виду контрабанди як центрального елементу досліджуваної криміналістичної характеристики, здійснена спроба встановити зв'язки з іншими елементами для висунення слідчих версій. Охарактеризовані вогнепальна зброя та боєприпаси як предмети злочинного посягання, їхні криміналістично значущі ознаки, обстановка (час, місце, умови) вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. Проаналізовані сліди такого кримінального правопорушення, досліджена особа злочинця, найбільш поширені способи вчинення таких кримінальних правопорушень.

Обґрунтовується, що інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступає криміналістична характеристика цього виду кримінального правопорушення. Зазначається, що дослідження проблем формування криміналістичної характеристики такого різновиду контрабанди є вельми актуальними для сучасної криміналістики та зумовлені потребами слідчо-судової практики, адже воно безпосереднім чином впливає на побудову окремої криміналістичної методики, розробку програм розслідування та їх реалізацію у практичній діяльності. Проаналізовано сучасний стан і перспективи побудови та використання криміналістичної характеристики такого різновиду контрабанди.

Ключові слова: криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, контрабанда вогнепальної зброї та боєприпасів, криміналістична методика розслідування, оптимізація досудового розслідування.

The article is devoted to the study of current issues of construction and use of criminalistic characteristics of weapons and ammunition. An analysis, of modern scientific concepts and approaches to the formation and application of criminalistic characteristics of this type of criminal offense, in order to find the ways of optimizing the process of pre-trial investigation, is made. The content and the structure of criminalistic characteristics of the considered category of criminal offenses in the form of information model (descriptive and graphic) are investigated, its elemental structure is defined and the analysis of its structural elements is carried out. The methods of this type of smuggling as a central element of the studied criminalistic characteristics are analyzed, an attempt, to establish links with other elements for putting forward investigative versions, is made. The description of firearms and ammunition as objects of criminal encroachment is given, their criminologically significant features are clarified. The analysis of tracks of such criminal offence is carried out, description is given to the situation (time, place, terms) of feaance of contraband goods of shooting-iron and live ammunition, the face of criminal, most widespread methods of feaance of such criminal offences, is investigated.

It is substantiated that the information basis of the formation and implementation of the methodology of investigation of smuggling of firearms and ammunition is the criminalistic characteristics of this type of criminal offense. It is noted that the study of the formation of criminalistic characteristics of this type of smuggling is very relevant for modern forensics and due to the needs of investigative and judicial practice, because it directly affects the construction of a separate criminalistic methodology, development of investigation programs and their implementation in practice. The current state and prospects of construction and use of criminalistic characteristics of this type of smuggling are analyzed.

Key words: criminalistic characteristics of criminal offenses, smuggling of firearms and ammunition, criminalistic methods of investigation, optimization of pre-trial investigation.

Постановка проблеми. Процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави в Україні зумовлює необхідність подолання певних труднощів, пов'язаних із негативною тенденцією зростання рівня злочинності, набуття нею організованого та транснаціонального характеру. Серед кримінальних правопорушень, які є особливо небезпечними, у сучасних умовах є контрабанда вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин (ст. 201 КК України), яка заподіює значну шкоду громадській безпеці, українському народу та нашій державі. Необхідно враховувати підвищену суспільну небезпечність цих кримінальних явищ, оскільки такий різновид злочинної діяльності є одним із факторів загрози національній безпеці України.

Вивчення й аналіз практики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів свідчить про те, що слідчі й оперативно-розшукові органи мають справу із серйозними труднощами у розкритті та розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень. Головним чином вони пов'язані зі специфікою способів вчинення цих правопорушень, предметів злочинного посягання, наявних слідів і наслідків таких кримінальних правопорушень, особливістю характеристики особи злочинця та недостат-

ністю застосування науково-технічних, тактичних засобів і можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення, розкриття, розслідування та профілактики. Крім цього, ускладненою є також процедура проведення досудового розслідування, збирання доказової й орієнтуючої інформації та подальшого притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Вбачається, що виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень становить особливу складність, що зумовлює необхідність та актуальність цього напрямку дослідження.

Усе викладене зумовлює необхідність розробки методичних основ, теоретичних і практичних рекомендацій, які змогли би підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та розкриття таких злочинів. Водночас особливо актуальними стають дослідження криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів і використання її інформації для побудови слідчих версій, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і загалом проблеми формування та реалізації криміналістичної методики цієї категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова спільнота вивчає питання щодо криміналістичної харак-

теристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. Науковим підґрунтям дослідження проблем криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів стали праці у галузі криміналістики В.Ю. Шепітько [17], В.А. Журавля [3], О.Н. Колісниченка [6], В.О. Коновалової [5], В.М. Шевчука [15] та ін. Варто зауважити, що лише деякі аспекти цієї проблематики висвітлені у спеціальній літературі (Я.В. Бандуріна [1], М.В. Котюк [9], В.М. Шевчук [13] та ін.).

Водночас більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів сьгодні залишаються недослідженими, зокрема такі, як криміналістична характеристика та кореляційні зв'язки між її елементами, особливості виявлення ознак контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, специфіка початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації й алгоритми їх вирішення, організація та планування розслідування, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Тому їх розгляд у світлі загальної теорії криміналістики та сучасної практики автор вважає актуальним, важливим і необхідним.

Метою статті є дослідження змісту та структури криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, спроба запропонувати її у вигляді описової інформаційно-пізнавальної моделі, визначити її елементний склад і здійснити аналіз її структурних елементів; аналіз способів цього виду контрабанди як центрального елемента досліджуваної криміналістичної характеристики, опис вогнепальної зброї та боєприпасів як предметів злочинного посягання, їхніх криміналістично значущих ознак, аналіз слідів такого кримінального правопорушення, характеристика обстановки (часу, місця, умов) контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, аналіз сучасного стану і перспектив побудови та використання криміналістичної характеристики розглядуваної категорії кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах поглиблення економічної, соціальної та політичної кризи у суспільстві спостерігається значне зростання контрабанди вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин (ст. 201 КК України) [19]. Тому постає необхідність розроблення ефективної системи заходів протидії таким злочинним проявам, передусім формування та впровадження у практику методики виявлення та розслідування такої контрабанди як одного із напрямів оптимізації слідчої діяльності. Вихідним структурним елементом методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступає криміналістична характеристика цього різновиду кримінальних правопорушень.

Останнім часом дедалі актуальнішою стає консолідація зусиль щодо формування індивідуалізованої, динамічної інформаційної моделі, спрямованої на відображення специфічних рис і характеристик конкретних кримінальних правопорушень, зокрема контрабанди вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин. У цьому сенсі зазначеному твердженню повною мірою відповідає те, що саме криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є результатом наукового аналізу й узагальнення типових ознак певного виду або роду кримінальних проявів [16, с. 426]. Більше того, криміналістична характеристика є теоретичним підґрунтям побудови методики розслідування, адже, не дослідивши минуле, неможливо пізнати сучасне [14, с. 794]. Іншими словами, аналіз кримінального правопорушення як події минулого, виокремлення системи його криміналістично значущих ознак надає можливість запропонувати рекомендації щодо його розкриття, розслідування і попередження [4, с. 237].

Отже, дослідження проблем формування криміналістичної характеристики такого різновиду контрабанди є вельми актуальними для сучасної криміналістики та зумовлені потребами слідчо-судової практики,

адже воно безпосереднім чином впливає на побудову окремої криміналістичної методики, розробку програм розслідування та їх реалізацію у практичній діяльності [17, с. 10–11]. На наш погляд, поглиблене вивчення цієї проблематики може суттєво вплинути на процес розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень і стимулювати перегляд поглядів на визначення криміналістичної характеристики загалом.

У царині криміналістичної науки та слідчо-судової практики є очевидним, що здебільшого уявлення про криміналістичну характеристику склалося завдяки визначенню, розробленому О.Н. Колісниченком і В.О. Коноваловою. Так, у розумінні науковців криміналістична характеристика – це система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень цього виду, яка відтворює закономірні зв'язки між ними і служить побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень [6, с. 63]. Зокрема, зазначений підхід підтримує В.Ю. Шепітько, котрий вказує, що криміналістична характеристика посідає центральне місце у методиці розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, незважаючи на те, що є доволі новою науковою категорією. Більше того, зазначена характеристика слугує слідчому своєрідною інформаційною базою, адже її метою є оптимізація процесу розкриття і розслідування кримінальних правопорушень [17, с. 10–11].

Розвиваючи й обґрунтовуючи такий підхід, ми можемо зробити висновок, що розглядувана криміналістична характеристика є реально діючою криміналістичною категорією, яка за правильного науково обґрунтованого та методологічного підходу може стати цінним джерелом отримання інформації та дієвим інструментарієм слідчого (прокурора), суттєво впливаючи на ефективність їх роботи щодо виявлення та розслідування такого різновиду контрабанди.

З огляду на викладене криміналістична характеристика контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів – це узагальнена, інформаційна модель (графічна й описова), що є систематизованим описом типових криміналістично-значущих ознак такого різновиду контрабанди, які мають суттєве значення для її виявлення, розкриття та розслідування.

Вбачається, що інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступає криміналістична характеристика цього виду контрабанди. У криміналістичній доктрині дотепер не існує єдиного підходу до розуміння змісту цього поняття та його структури. Не вдаючись в аналіз цих дискусій, зазначимо, що криміналістична характеристика має важливе значення для дослідження особливостей конкретного виду злочинів і для застосування її на практиці. Така категорія становить цілісну й узгоджену систему, яка поєднує у собі елементи [3, с. 125]. До основних елементів криміналістичної характеристики цього виду злочину належать: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) «слідова картина» контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів; 4) обстановка вчинення; 5) особа злочинця.

Досліджуючи теоретичні проблеми криміналістичної характеристики, В.О. Коновалова аргументувала доцільність встановлення закономірних зв'язків. На підтвердження своєї позиції вона зазначає, що такі зв'язки здатні відображати імовірнісну взаємозалежність і взаємозв'язок різних груп ознак. Так, найбільш істотними є закономірні зв'язки між групами ознак, котрі характеризують сліди злочинного діяння (у широкому значенні), та групами ознак, які мають відношення до особи злочинця та його дій [7, с. 361–362]. У зв'язку із цим В.Ю. Шепітько слушно зазначає, що практична роль, значущість криміналістичної характеристики полягає у кореляційних зв'язках (імо-

вірних залежностях) її елементів. Водночас кожен елемент криміналістичної характеристики має різний рівень залежностей із іншими елементами. Наприклад, елемент характеристики «особа злочинця» може мати такі закономірні зв'язки: «потерпілий – злочинець», «сліди кримінального правопорушення – спосіб вчинення – особа злочинця» та ін. [17, с. 11–12].

Таким чином, на наш погляд, потребують розробки та подальшого вивчення теоретико-методологічні проблеми програм дослідження й аналізу даних про криміналістично-значущі ознаки елементів такої характеристики, кінцевим продуктом яких є виявлення кореляційних взаємозалежностей між ними, що є підґрунтям висунення та перевірки слідчих версій. Крім цього, у деяких наукових працях, присвячених окремим методикам розслідування, криміналістичні характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень зазвичай викладалися схематично. Більше того, програми дослідження й обробки емпіричного матеріалу з метою виявлення кореляційних зв'язків і залежностей не продумувалися [15, с. 62–66]. Наведені обставини визначають нагальну потребу в активізації подальших наукових досліджень проблематики встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та бойових припасів, які мають не лише теоретичну, а й практичну роль.

Предмет злочинного посягання контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів має важливе значення для формування криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення. Він зумовлює вибір способу вчинення (конкретних прийомів і їх комбінацій, знарядь, засобів) та обстановку вчинення (місце, час, умови); містить на собі сліди та наслідки вчинення цього кримінального правопорушення. Будучи важливим джерелом криміналістично значущої інформації, цей елемент тісно взаємопов'язаний із особою злочинця, визначає мету та мотив злочинної діяльності, містить інформацію про особу злочинця, наявність професійних навичок, умінь, зумовлює вибір способів приховування та ін.

Предметом злочинного посягання такого різновиду контрабанди найчастіше виступають пістолети, револьвери іноземного й вітчизняного виробництва, автоматичні кулемети іноземного виробництва, АК всіх моделей, гвинтівки, патрони до них, ручні гранати, вибухові пристрої та ін. Вогнепальна зброя (боєприпаси) за своєю фізичною природою та конструктивною основою виготовлені з міцних металічних матеріалів, мають значну вагу, певний розмір, характерну конфігурацію, це зумовлює їх пошук і виявлення на лініях контролю ручної поклажі, багажу пасажирів за допомогою доглядової рентгенівської техніки. Під час їх пошуку необхідно звертати увагу на: коробки, футляри, різні пакунки; скляний і фарфоровий посуд (банки, пляшки); дитячі іграшки; музичні інструменти; продукти харчування; сипучі продукти (крупи, цукор); коробки й пакети із пральним порошком; туалетне та господарське мило, печиво та ін.

Вогнепальна зброя та боєприпаси як предмети злочинного посягання у системі криміналістичної характеристики розгляданого виду кримінального правопорушення посідає вагомe місце, оскільки його ознаки дозволяють встановити певні стійкі зв'язки з особою злочинця, способом вчинення, типовими слідами, обстановкою вчинення. Знання криміналістичної сутності й ознак вогнепальної зброї та боєприпасів дозволяє виділити його з маси інших предметів посягання, сприяє висуненню слідчих версій і визначенню напрямів розслідування, за якими слід здійснювати пошуки злочинців і збір доказової інформації. Вогнепальна зброя та боєприпаси, будучи слідосприймаючими та слідостворюючими об'єктами матеріального світу, мають притаманні лише їм спеціальні криміналістично значущі ознаки, які є важливим джере-

лом інформації, що має організаційне й тактичне значення для розкриття та виявлення цього різновиду кримінального правопорушення

Особливо актуальним стає дослідження *способів вчинення* контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів як елементу криміналістичної характеристики цього виду кримінальних правопорушень. Як зазначає В.Ю. Шепітько, спосіб вчинення кримінального правопорушення є образом дій злочинця, що виражаються у певній системі операцій і прийомів [7, с. 424]. Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це збірне поняття, його структура охоплює: способи готування до злочину, способи його вчинення та способи приховування (маскування) [18, с. 328]. Спосіб вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів – це детермінована система дій злочинця щодо підготовки, виконання та приховування незаконного переміщення таких предметів контрабанди через митний кордон, а також використання результатів цієї діяльності.

Сьогодні найбільш поширеними способами вчинення розглядуваних кримінальних правопорушень виступають: а) переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем; б) переміщення шляхом приховування від митного контролю [13, с. 6].

Переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів поза митним контролем охоплює різноманітні дії контрабандиста із переміщення зброї та боєприпасів поза визначеними митними органами України місць (митницями, митними постами) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. У цьому разі немає значення, чи використовувалися злочинцем які-небудь способи приховування предметів, чи ні. Найчастіше здійснюється таке переміщення шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. У таких випадках із метою ухилення від митного контролю контрабандисти зазвичай використовують не традиційні магістралі транспортно-прямування, а путівці (польові, степові, міжселіщні), об'їзні дороги. Значно менше на практиці трапляються випадки переміщення контрабанди шляхом обходу місць митного контролю пішоходами. Для обходу місць митного контролю використовуються найрізноманітніші хитрощі, наприклад, скоєння контрабанди вогнепальної зброї за допомогою бортпровідниці шляхом обходу зони митного огляду. Співробітники СБУ виявили літак АН-2 у Волинській області, який використовувався для перевезення контрабанди зброї та боєприпасів. Під час огляду кабіни літака співробітники спецслужби виявили карти та документи з інформацією про коридори прольоту через кордон, точки зльоту-посадки та вивантаження товарів, у тому числі зброї. За оперативною інформацією, контрабандисти переправляли до Польщі бурштин, сигарети та вогнепальну зброю. Відкрито кримінальне провадження за ст. 201 (контрабанда) Кримінального кодексу. Цікавим є спосіб переміщення зброї за допомогою приватного літака АН-2, який належав окремій особі [20].

Способи вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів шляхом приховування від митного контролю є найпоширенішою групою способів вчинення такого різновиду контрабанди. Приховування від митного контролю цих предметів контрабанди становить будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення, зокрема: з використанням тайників або інших засобів «фізичного приховування», які утруднюють візуальне виявлення контрабанди; шляхом надання одним предметам вигляду інших; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконно, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів.

Способи контрабанди вогнепальної зброї, боєприпасів та інформація про нього виступають основою для: розробки криміналістичної характеристики таких злочинів;

виявлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики (спосіб – особа злочинця, спосіб – сліди, спосіб – предмети посягання і т. п.); побудови та висунення слідчих версій і планування розслідування; розробки особливостей тактики провадження слідчих (розшукових) дій; прогнозування механізму вчинення конкретного різновиду контрабанди з урахуванням способу вчинення; розробки криміналістичної профілактики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів.

Криміналістичні проблеми дослідження типових слідів контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступають основою для розробки криміналістичної характеристики таких злочинів, побудови й висунення слідчих версій і планування розслідування, розробки особливостей тактики провадження слідчих (розшукових) дій, інформаційною основою для побудови ефективної методики розслідування цього різновиду контрабанди [2, с. 73–79]. Типові сліди контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів – це сукупність інформації про типові матеріальні й ідеальні сліди-ознаки, умови вчинення цього правопорушення, які є характерними для певних способів незаконного переміщення контрабанди цього виду і перебувають у кореляційній взаємозалежності з особою злочинця та предметом посягання.

Найпоширенішим засобом переміщення контрабанди шляхом обходу митного контролю є автомобільний транспорт. Така «слідова картина» передбачає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: слідів хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс; слідів тиску, утворених внаслідок руху гусеничного транспорту; площинних слідів ковзання від переміщення полозів. Часто у таких випадках залишаються сліди від неходових частин, виступаючих вузлів і деталей і частин, які відділилися від транспортного засобу; слідів тертя, ковзання, нанесених бампером, радіатором, заднім мостом; слідів розбитого скла фар, плям мастила або гальмівної рідини та ін. Криміналістичні дослідження таких слідів дозволяють відтворити механізм події, що сталася: визначити місце переміщення контрабанди, а подеколи установити тип, марку, модель транспортного засобу, напрямок і вид переміщуваного вантажу.

У разі переміщення предметів контрабанди у зазначений спосіб «слідова картина» нерідко також включає у себе також *звукові та запахові сліди*, які мають важливе значення у виявленні такої контрабанди. На місці вчинення контрабанди залишаються й інші матеріальні сліди-відбитки, наприклад, сліди ніг чи рук людини, сліди тварин, засобів переміщення предметів контрабанди. Важливе значення для встановлення механізму вчинення такого злочину контрабанди мають виявлені на місці події мікрочастини.

Поряд із матеріальними слідами важливе значення мають також *ідеальні сліди-відображення* на місці вчинення контрабанди, які є уявними суб'єктивними образами та які у психологічній та криміналістичній літературі називають «слідами пам'яті» [12]. Носіями таких слідів є люди, котрі взаємодіють між собою під час вчинення такого кримінального правопорушення: підозрюваний, свідки-очевидці, які безпосередньо сприймали подію контрабанди або брали у ній участь.

Аналіз вищевказаних «слідових картин» контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів сприяє виявленню зв'язків цього елемента з іншими структурними елементами криміналістичної характеристики. З огляду на це така «слідова картина» розглядається як система матеріальних і ідеальних слідів, що закономірно залежать від інших елементів досліджуваної характеристики, яка дає змогу будувати версії про способи вчинення і приховування контрабанди, предмети злочинного посягання, а також осіб, котрі вчинили таку контрабанду.

Інформація про обстановку вчинення контрабанди є стрижневою у криміналістичній характеристиці

вогнепальної зброї та боєприпасів, оскільки цей елемент взаємопов'язаний із даними інших елементів зазначеної характеристики, слугує підґрунтям для висунення та перевірки слідчих версій. Обстановка вчинення контрабанди значною мірою визначає і корегує спосіб вчинення цього злочину, впливає на особливості та структуру його механізму. Спосіб вчинення розглядуваного злочину обирається з урахуванням можливостей його реалізації та конкретизується з урахуванням обстановки, що реально склалася, яка може видозмінюватися залежно від використаного способу й особливостей перебігу злочинної події. В обстановці події злочину частково або повністю проявляються окремі важливі риси контрабандиста, які формують цю обстановку. Ось чому важливим є комплексне врахування усіх компонентів та етапів обстановки, яка передувала вчиненню контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів і яка супроводжувала безпосереднє вчинення та приховування таких кримінальних проявів.

Слід зазначити, що у криміналістичній літературі по-різному визначається обстановка вчинення злочину, пропонується й різний склад елементів, що включається в її структуру. Одні вчені-криміналісти, зокрема В.О. Образцов, у зміст обстановки вчинення злочину включає територіальні, кліматичні, демографічні та інші специфічні особливості регіону, у якому вчинено злочин, а також обставини, які характеризують місце, час, інші особливості [10, с. 94]. Г.А Матусовський акцентував увагу на тому, що обстановка вчинення злочину містить у собі місце як частину матеріального середовища, яке включає, окрім приміщення й ділянки місцевості, також сукупність різних предметів; сюди ж входять чинники регулятивного характеру, котрі визначають спосіб життя людей, їх поведінку в побуті та трудовій діяльності [8, с. 179].

У розслідуванні контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів основними криміналістичними ознаками виступають насамперед місце та час вчинення злочину, що утворюють просторово-часові зв'язки й відносини, які мають взаємозв'язаний взаємозумовлений характер, а вагомість цих ознак спричинена передусім необхідністю встановлення просторових меж місця події. Відомості про обстановку злочину практично завжди мають суттєве значення для первісного криміналістичного аналізу сутності події його обставин, дають змогу висувати обґрунтовані слідчі версії, ефективно планувати й організувати розслідування цього різновиду контрабанди.

Характерною особливістю контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів є те, що місце вчинення цієї категорії правопорушень локалізується у просторі й обмежується невеликою площею. Місце їх вчинення здебільшого залежить від способу незаконного переміщення вогнепальної зброї та боєприпасів через митний кордон. В одному місці правопорушники переміщують контрабанду шляхом об'їзду митних постів, в іншому – поза встановленим часом для проведення митного контролю, а інколи – тільки у зоні митного контролю шляхом приховування контрабанди від митного контролю.

У випадках, коли контрабанда здійснюється з використанням підроблених документів, можна виділити два місця: а) місце вчинення підготовчих дій (виготовлення, підробки, оформлення документів); б) місце безпосереднього вчинення контрабанди. Місцем виготовлення документів зазвичай є приміщення або квартира особи, котра виготовляє такі документи; місцем оформлення митних документів – внутрішня митниця за місцем проживання особи або знаходження підприємства, а у разі перетину кордону – прикордонна митниця, через яку переміщуються зброя та боєприпаси. Вибір часу для виготовлення таких документів якимось певним закономірностям не підкорюється, оскільки ця дія може відбуватися як протягом усього робочого дня, так і після нього залежно від способу контрабанди та інших чинників.

Таким чином, обстановка вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів є одним із найважливіших елементів криміналістичної характеристики розглядуваної категорії злочинів, він тісно взаємопов'язаний із даними інших елементів зазначеної характеристики, слугує підґрунтям для побудови слідчих версій. Елементи обстановки контрабанди відіграють суттєву роль у розробці та подальшому застосуванні технічних засобів митного контролю, умови, часові чинники визначають систему технічних засобів митного контролю, а також методи їх оперативного застосування. Крім цього, географічне розташування України зумовлює зростання такої контрабанди та використання міжнародним криміналітетом території нашої країни для транзиту, ввезення й вивезення зброї та боєприпасів. Тому обстановка вчинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів має важливе значення для побудови криміналістичної методики розслідування цього виду контрабанди.

Особливо актуальним стає дослідження особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики цього виду контрабанди. Криміналістичне вивчення особи контрабандиста передбачає необхідність знання й урахування працівниками митних органів особистісних характеристик поведінки контрабандистів, що сприяє виявленню контрабанди у здійсненні митного контролю. Тому необхідно враховувати інформаційний портрет контрабандиста, у якому концентруються основні особисті ознаки злочинця. Важливе орієнтуюче значення мають такі ознаки, як стать, вік, мета поїздки, а також психологічні особливості поведінки особи на момент здійснення (виконання) незаконного переміщення таких предметів контрабанди через кордон.

Дослідження показують, що контрабанда вогнепальної зброї належить до розряду так званих «чоловічих» кримінальних правопорушень, оскільки переважно їх скоюють чоловіки, однак останнім часом зустрічаються випадки їх вчинення особами жіночої статі. Тож учинення контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів перестало бути лише чоловічою проблемою, дедалі частіше маємо справу із вчиненням таких кримінальних правопорушень жінками. Для іноземних громадян характерні факти вчинення контрабанди вогнепальної зброї особами, які навчаються у закладах вищої освіти України, а також іноземними службовцями приватних підприємств.

Певні криміналістичні особливості має контрабанда вогнепальної зброї, що здійснюється організованою групою осіб. Під групою осіб необхідно розуміти двох і більше осіб, котрі спеціально об'єдналися для вчинення одного чи декількох незаконних переміщень вогнепальної зброї через митний кордон. Характерною ознакою такої групи є те, що її члени усвідомлюють, що контрабанда вчинюється саме цією групою, тому кожен із її учасників має нести відповідальність за контрабанду як співвиконавець, незалежно від ролі, яку він виконував. Для криміналістичної характеристики таких злочинів суттєве значення мають дані про формування контрабандних груп (чисельний склад, вікова структура, ступінь згуртованості, професійні знання та ін.). У багатьох випадках процесуально довести організовану контрабанду дуже складно, часто навіть неможливо, а організатори цих груп, залишаючись поза межами України, не притягаються до кримінальної відповідальності. Ця дуже важлива проблема заслуговує подальшого поглибленого вивчення.

Особа контрабандиста, будучи одним із найважливіших елементів криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, відбивається у способі вчинення такого різновиду контрабанди, типових слідах і предметі посягання. Соціальні, психологічні та біологічні властивості осіб, котрі займаються досліджуваною контрабандою (такі як професія, освіта, спеціальність, наявність судимостей, а також знання, вміння,

навички, здібності тощо) зумовлюють і вибір місця приховування контрабанди, обладнання тайників, а це вимагає використання відповідних технічних, тактичних і методичних засобів виявлення, розслідування та попередження контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів.

У цьому аспекті В.А. Журавель вказує на актуальність підвищення прагматичної функції криміналістичної характеристики саме за рахунок виявлення та використання кореляційних зв'язків між її елементами. Більше того, це надає можливості для побудови типових версій стосовно особи злочинця, що дозволяє звужити коло суб'єктів, серед яких необхідно проводити пошукові заходи [3, с. 141]. Зазначене повною мірою відповідає специфіці криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, яка відрізняється своєю складністю та потребує ретельного логічного осмислення всіх взаємозв'язків, адже саме у цьому і полягає сенс успішного формування та практичної реалізації цієї інформаційної моделі, розуміння якої дозволяє заздалегідь визначити ймовірні співвідношення між її елементами й обставинами реальної події [11, с. 423].

Спираючись на проведений аналіз, ми дійшли висновку про те, що наукові дослідження у такому напрямі мають бути орієнтовані на подальше опрацювання проблемних аспектів формування криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. Від цього залежить оптимізація розслідування та можливість розробки алгоритмів як керівництва для слідчих діяти певним чином у процесі з'ясування обставин аналогічних кримінальних правопорушень. У цьому сенсі алгоритми мають позитивне значення як своєрідних матриць, на які накладається інформація, що знаходиться у розпорядженні слідчого. Саме це дає змогу активізувати не тільки організаційну діяльність, а й розумову [7, с. 352].

Висновок. Інформаційною основою формування та реалізації методики розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів виступає криміналістична характеристика цього виду кримінального правопорушення. Криміналістична характеристика вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин є реально діючою криміналістичною категорією, яка за правильного науково обґрунтованого та методологічного підходу може стати цінним джерелом отримання інформації та дієвим інструментарієм слідчого (прокурора), суттєво впливаючи на ефективність їх роботи щодо виявлення та розслідування такого різновиду контрабанди.

У сучасній криміналістичній доктрині особливо актуальними є подальші наукові розробки, спрямовані на удосконалення теоретико-методологічних засад формування та використання криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів, пропонування нових програм дослідження й аналізу даних про криміналістично-значущі ознаки елементів такої характеристики, кінцевим продуктом яких є виявлення кореляційних взаємозалежностей між ними, що є підґрунтям висунення та перевірки слідчих версій. Наведені обставини визначають нагальну потребу в активізації подальших наукових досліджень проблематики встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики контрабанди вогнепальної зброї та бойових припасів, котрі мають не лише теоретичну, а і практичну роль.

Таким чином, оптимізація та підвищення ефективності протидії контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів значною мірою залежить від того, наскільки глибоко розроблені теоретичні засади формування криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення. У свою чергу, проблематика криміналістичної характеристики належить до найбільш дискусійних і неоднозначних, що цілком закономірно вказує на її складність. Попри це, не виклакає сумнівів, що криміналістична характеристика виконує роль своєрідної

інформаційно-пізнавальної моделі, яка слугує цінним джерелом отримання криміналістично значущої інформації, виступає фундаментом для розробки алгоритмів

дій слідчих (детективів), прокурорів, оперативних працівників сприяє результативності розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандуріна Я.Ю. Організаційно-тактичні засади досудового розслідування конт- рабанди вогнепальної зброї та боеприпасів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 20 с.
2. Богданович А.А., Гармаев Ю.П., Диканова Т.А. Расследование контрабанды : практическое пособие. Москва : Юрист, 1999. 208 с.
3. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
4. Журавель В.А. Проблеми формування базової методики розслідування злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. № 1 (52). С. 231–241.
5. Коновалова В.Е. Вибрані твори / Избранные труды. Харків : Апостіль, 2012. 580 с.
6. Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учебное пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 128 с.
7. Криміналістика : підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. 580 с.
8. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
9. Мирошниченко Н.А. Об'єкт та предмет кримінально-караної контрабанди. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2 т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Гельветика, 2017. С. 211–213.
10. Образцов В.А. О криминалистической классификации преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. Вып. 33. 1980. С. 94–96.
11. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 580 с.
12. Салтевський М.В., Тимошенко П.Ю., Жариков Ю.Ф. и др. Теория и практика использования следов памяти (идеальных отображений) в расследовании преступлений. Киев : Укр. акад. внутр. дел, 1991. 88 с.
13. Шевчук В.М. Основи методики розслідування контрабанди : навчальний посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2001. 50 с.
14. Шевчук В.М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наукових праць / упоряд. : Н.А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.
15. Шевчук В.М. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний пережиток чи реально діюча категорія криміналістики». *Правничий часопис Донецького університету*. № 1 (9). 2003. С. 62–66.
16. Шепітько В.Ю. Вибрані твори / Избранные труды. Харків : Апостіль, 2010. 576 с.
17. Шепітько В.Ю. Криміналістична характеристика злочинів. *Криміналістика* : підручник : у 2 т. Т. 2 / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. С. 10–16.
18. Шепітько В.Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
19. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
20. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu>.